

De vrijheid van godsdienst of levensbeschouwing

14-16 jaar (vmbo/havo/vwo)

1 lesuur + verdieping

groepjes, klassikaal

Kernconcept	Recht op vrijheid van godsdienst of levensbeschouwing
Probleem	Onbegrip en intolerantie jegens anders-/niet-gelovigen, Inperking van het recht
Sluit aan bij	Mens & maatschappij, levensbeschouwing, Nederlands, mentoruur
Vorbereiding	Deze werkvorm doornemen. Voor onderdeel (1) afbeelding op digibord zetten. (2) Voor elk samen te stellen groepje de stellingen printen en uitknippen. (3) Desgewenst vragen invoeren in www.mentimeter.com en openen op het digiboord.
Direct of verwijzing	Direct in de klas te gebruiken. De onderdelen vormen een samenhangend geheel, maar onderdeel 2 en 3 kunnen ook afzonderlijk van elkaar worden gebruikt.
Leerdoel	Leerlingen na laten denken over de betekenis van de vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing. Aan de hand van casussen en stellingen doen leerlingen kennis op over dit recht en formuleren ze onderbouwde meningen over botsende grondrechten.

Deze werkvorm zal niet in elk klaslokaal dezelfde vragen en discussie oproepen. Een overwegend seculiere klas kijkt anders naar dit recht dan een mono-religieuze klas dat doet. Onder elke werkvorm staan enkele reflectievragen en aanbevelingen om te zorgen dat elke klas de breedte en nuance van dit belangrijke recht oppakt.

Onderdeel 1. Introductie [10 min]

Stap 1.

Laat de leerlingen onderstaande afbeelding zien en vraag of ze deze kennen en/of wat ze erin herkennen.

De Kerk van het Vliegende Spaghettimonster (opgericht in 2006) bestaat uit een groep mensen die zeggen dat ze een echt geloof hebben. Hun opperwezen is, zoals de naam al zegt, een vliegend spaghettimonster. Ze hebben bepaalde kleding (zoals een vergiet op hun hoofd) maar ook bepaalde regels. Die noemen ze geen regels of geboden, maar 'liever-nietjes'.

De aanhangers van de Kerk van het Vliegende Spaghettimonster noemen zichzelf pastafari. Ze vinden dat ze dezelfde rechten moeten hebben als bekende godsdiensten als de islam, het christendom of het jodendom. Om dezelfde rechten te krijgen, zijn de pastafari zelfs naar de rechter gestapt. Ze wilden mét vergiet op het hoofd op de foto voor het paspoort, net zoals mensen dat mogen die vanwege hun godsdienst hun hoofd bedekken.

Vraag leerlingen om hierop te reageren. Check eerst globaal door leerlingen handen op te laten steken en laat daarna een paar leerlingen aan het woord.

De rechter zegt:

De Kerk van het Vliegende Spaghettimonster kan niet als echte godsdienst gezien worden waarvan bepaalde handelingen beschermd zouden moeten worden, in dit geval het recht om overal een vergiet op het hoofd te dragen. Voor een beroep op de vrijheid van godsdienst moet het gaan om een 'gemeenschappelijk gedeelde overtuiging met een bepaalde mate van overtuigingskracht, ernst, samenhang en belang'. Bovendien moeten

de betreffende uitingen (zoals bijvoorbeeld het dragen van een bepaalde hoofdbedekking) algemeen of in brede kring als uitdrukking van die godsdienst gelden. De Kerk van het Vliegende Spaghettimonster is niet voldoende serieus en samenhangend maar meer een grap. Op satire (dit soort grappen) is de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging niet van toepassing. Daarom mogen zij ook niet met een vergiet op het hoofd op hun identiteitsbewijs staan.

(Zie www.raadvanstate.nl/@112547/pastafarisme).

Vraag de leerlingen kort wat ze hiervan vinden.
Wat vinden ze van de uitspraak van de rechter?

Stap 2. Brainstormen

Hoe kun je tegenwoordig in Nederland zien dat er religies zijn?

Doe een klassikale brainstorm met leerlingen, waarbij je hun antwoorden in een mindmap op het bord zet. Denk hierbij aan: mensen die kruisjes of hoofddoekjes dragen, dichte winkels op zondag, Kerstmis en Pasen verplicht vrij, bijzondere scholen, geloofshuizen die worden gebouwd, etc.

In Nederland heb je al honderden jaren de vrijheid om zelf te bepalen of je in een godsdienst gelooft – sinds 1579 om precies te zijn. Op 23 januari van dat jaar ondertekenden een aantal Nederlandse gewesten ('provincies') de 'Unie van Utrecht' waarin ze ondermeer afspraken om te verbieden dat mensen vervolgd konden worden vanwege hun geloof.

Toch mocht je daarna niet altijd laten zien wat je geloofde.

Hoe zit dat nu eigenlijk met de vrijheid van godsdienst of levensbeschouwing?

Onderdeel 2: Quiztime! Wat valt er allemaal onder de vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing? [30 min]

Aanpak:

1. Deel de leerlingen in groepjes van ongeveer 4.
2. Deel per groepje de stellingen uit (zie pagina 4).
3. Laat leerlingen de stellingen selecteren die volgens hen horen bij de vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing.
4. Koppel klassikaal terug en leg uit wat de goede antwoorden zijn.
5. Vraag of leerlingen andere voorbeelden hebben over de verschillende stellingen.

Stellingen en antwoord voor de docent Hoe zit het in Nederland?

1. **Of je wel of niet gelooft, mag je helemaal zelf weten.** (Klopt. De vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing is uitdrukkelijk ook voor mensen die niet (meer) geloven: je mag zelf weten waarin je al of niet gelooft.)
2. **De overheid mag geen één godsdienst voortrekken.** (Klopt. De overheid moet onpartijdig zijn. In Nederland is er een scheiding tussen kerk en staat, dat betekent dat de kerk en de staat zich niet met elkaar moeten bemoeien. En je hebt ook recht op gelijke behandeling ongeacht wat je gelooft.)
3. **Je mag je kinderen opvoeden volgens je eigen ideeën, ook als die op een godsdienst gebaseerd zijn.** (Klopt, maar: tot op zekere hoogte. Je mag je kind bijvoorbeeld niet mishandelen, ook al zou dat volgens je godsdienst moeten. Je hebt als ouder ook nog bijvoorbeeld vrijheid op het gebied van onderwijs. Als er geen school in de buurt is die aansluit bij je religieuze opvattingen, mag je kind thuisonderwijs krijgen.)
4. **Je bent vrij om je godsdienst of levensovertuiging te uiten zoals je wilt, bijvoorbeeld met kleding.** (Klopt, je hebt bijvoorbeeld het recht om hoofddoekjes te dragen. Maar een ziekenhuis mag, in verband met infectiepreventie, haar werknemers verbieden om een borstbedekkende hoofddoek over de werkkleding te dragen. Die beperking van de godsdienstvrijheid mag want het is ter bescherming van de volksgezondheid. Zie www.mensenrechten.nl/nl/oordeel/2014-152.)
5. **Je mag een dienst in een kerk of een ander gebedshuis niet verstoren.** (Klopt. Want het houden van religieuze vieringen valt onder de godsdienstvrijheid. Denk aan het voorbeeld van de Armeense asielzoekers in 2018. Om te voorkomen dat die uit Nederland gezet zouden worden, ging de Bethelkerk in Den Haag non-stop kerkdiensten houden, 24 uur per dag, bijna 63 dagen lang. Zo lang er een kerkdienst werd gehouden, mochten de medewerkers van de Dienst Terugkeer en Vertrek de Armeense asielzoekers niet meenemen.)
6. **Je mag niet worden gediscrimineerd vanwege je geloof.** (Klopt. In Nederland mag je niet gediscrimineerd worden vanwege je afkomst, huidskleur, leeftijd, geslacht of je godsdienst. Dit staat in artikel 1 van de Grondwet en ook in internationale mensenrechtenverdragen, die in heel veel landen gelden.)

7. Je hoeft geen belasting te betalen als dat niet mag van je geloof of levensovertuiging. (Klopt niet.

Aanhangers van sommige levensovertuigingen (zoals pacifisten) willen bijvoorbeeld niet dat hun belastinggeld wordt gebruikt voor oorlogsvoering. Maar mensen mogen niet zelf bepalen waar hun belastinggeld naar toe gaat.)

Zie ook www.nrc.nl/nieuws/2001/01/13/gewetens-bezwaren-tegen-belastingen-7525896-a1060444).

8. Godsdienstige praktijken die schadelijk kunnen zijn voor dieren, zoals onverdoofd slachten, zijn wettelijk verboden. (Klopt niet. Onbedwemd ritueel slachten van dieren volgens joods of islamitisch gebruik is nu geoorloofd vanwege het recht op godsdienstvrijheid. Er is toezicht op en strenge eisen aan de slachthuizen waar rituele slacht plaatsvindt. Kijk evt. op internet naar het debat hierover rond 25 september 2019.)

Algemene reflectievragen

- Wat was nieuw voor je over de vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing? Heeft iets je verbaasd?
- Is de vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing op papier precies hetzelfde als in de maatschappij, in het leven van alledag?
- Heb je zelf ervaringen met de vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing? (Eigenlijk hebben alle leerlingen dat, want het recht omvat ook de vrijheid niet te geloven.)
- In een interview met de Volkskrant van augustus 2012 zei de SGP-politicus Kees van der Staaij dit: “Wij zijn voor vrijheid van godsdienst, maar wij vinden níét dat alle godsdiensten gelijk zijn.”
Wat vinden jullie daarvan?
(Deze opmerking heeft een intern godsdienstige dimensie: opvatting vanuit de eigen religie over de waarde van andere godsdiensten. En daarnaast ook een externe dimensie: hebben mensen van diverse religieuze gezindten evenveel rechten in de samenleving?)

Afhankelijk van wat past bij je klas, kun je nog de volgende vragen stellen:

- Benadruk dat de vrijheid van godsdienst ook gaat over de vrijheid van levensbeschouwing en over de vrijheid om niet (meer) te geloven.
- Moedig leerlingen aan om zich in te leven in (anders-)gelovigen en zich voor te stellen wat dat voor de persoon kan betekenen. Ga bijvoorbeeld eens het gesprek aan met iemand in de klas of je omgeving die gelovig of dat juist niet is. Wandel eens een kerk, moskee of synagoge binnen.
- Benadruk dat de vrijheid van godsdienst ook opgaat voor aanhangers van andere godsdiensten en voor de vrijheid om niet (meer) te geloven.

Quiztime stellingen

Hoe zit het in Nederland?

1. Of je wel of niet gelooft, mag je helemaal zelf weten.
2. De overheid mag geen één godsdienst voortrekken.
3. Je mag je kinderen opvoeden volgens je eigen ideeën, ook als die op een godsdienst gebaseerd zijn.
4. Je bent vrij om je godsdienst of levensovertuiging te uiten zoals je wilt, bijvoorbeeld met kleding.
5. Je mag een dienst in een kerk of een ander gebedshuis niet verstoren.
6. Je mag niet worden gediscrimineerd vanwege je geloof.
7. Je hoeft geen belasting te betalen als dat niet mag van je geloof of levensovertuiging.
8. De overheid verbiedt godsdienstige praktijken die schadelijk kunnen zijn voor dieren, zoals onverdoofd slachten.

Onderdeel 3: Dilemma's en botsingen (30 min)

Aanpak: leerlingen bespreken in groepjes de casussen/dilemma's, die ze in drie rondes krijgen.

Ronde 1: een stelling

Ronde 2: extra informatie (bijvoorbeeld via een filmpje)

Ronde 3: een prikkelende vraag

Leerlingen maken na elke 'plottwist' van de casus hun positie kenbaar. Een leuke manier om dat te doen is via www.mentimeter.com. Elk groepje brengt na kort overleg hun stem uit op een van de twee rechten die in de casus centraal staan. Per casus wordt in stappen meer informatie gegeven en zie je of meningen veranderen en welk recht 'op voorsprong' staat.

Breng als leraar diepgang in dit proces, door tussendoor vragen te stellen en leerlingen hun positie te laten beargumenteren. Kijk of leerlingen bereid zijn om hun standpunt te herzien. Op deze manier, gesterkt door informatie en met kritische vragen bestookt, leren ze ook hoe een weloverwogen mening gevormd wordt.

Casus 1: Het uiten van religie

(Vrijheid van godsdienst en recht op gelijke behandeling/niet gediscrimineerd worden)

1. Een man wordt niet aangenomen als buschauffeur omdat hij vanwege zijn geloof geen handen schudt met vrouwen.
2. Omdat de buschauffeur 95% van zijn werktijd de bus bestuurt, zal hij in de praktijk weinig handen van vrouwen hoeven schudden.
3. Een vrouwelijke collega vindt het vervelend dat zij tijdens een voorstelronde geen hand krijgt van deze man. Wordt zij nu zelf gediscrimineerd als vrouw?

De uitspraak hierover:

... dat de werkgever hier heeft gediscrimineerd op basis van godsdienst. Het niet-handen schudden is niet meteen discriminerend voor vrouwen want de buschauffeur groet vrouwen op een andere respectvolle wijze. Handen schudden is geen wezenlijk onderdeel van het werk van een buschauffeur. De werkgever zat dus fout. (zie www.mensenrechten.nl/nl/oordeel/2016-142 en www.mensenrechten.nl/nl/nieuws/geen-handen-schudden-hoe-zit-dat)

Casus 2: Recht op gezondheid versus recht op vrijheid van godsdienst

1. Ouders weigeren een bloedtransfusie voor hun zieke kind, omdat het tegen hun geloof is.
2. Voor Jehova's Getuigen is bloed een heilig iets dat staat voor leven. Dat betekent dat mensen die een bloedtransfusie krijgen, volgens Jehova's Getuigen niet meer naar de hemel kunnen. Voor ouders met een doodziek kind, is dat een angstig vooruitzicht.
3. Wat als het geen kwestie van leven of dood was? Bijvoorbeeld als het niet gaat om een bloedtransfusie, maar om een operatie voor een oorcorrectie?

De rechter zegt hierover:

Volgens de rechter mag je een volwassen patiënt niet dwingen om bijvoorbeeld een bloedtransfusie te ondergaan. Dat is anders bij een minderjarige patiënt die jonger is dan 12. In dit geval gaf de rechter de dokters toestemming om de bloedtransfusie te doen, ondanks de bezwaren van de ouders.

(Zie bijv. www.ad.nl/tilburg/tilburgs-jehovastel-uit-ouderlijke-macht-voor-weigeren-bloedtransfusie-zoon~a4d4cf18/)

Casus 3: Recht op gelijke behandeling versus recht op vrijheid van godsdienst

1. Een trouwambtenaar wil geen homoseksuele koppels trouwen.
2. Wat als er altijd andere ambtenaren aanwezig zijn die de koppels wel willen trouwen? (filmpje van Anne Frank Stichting)
3. Zou het anders zijn als het om een ander koppel gaat? Bijvoorbeeld door om koppels van verschillende culturele afkomst.

De uitspraak hierover:

Het is de gemeente toegestaan een trouwambtenaar niet aan te nemen als die weigert homokoppels te trouwen. (Zie www.mensenrechten.nl/nl/oordeel/2008-40).

Algemene reflectievragen

- Ben je tijdens deze opdracht van gedachte veranderd? Hoe kwam dat?
- Kun je een creatieve oplossing bedenken voor een van de casussen? Hoe zou het anders kunnen? (Bijvoorbeeld in het geval van de buschauffeur die geen handen wil schudden. Hoe zou hij toch iemand respectvol kunnen groeten?)

Afhankelijk van wat past bij je klas, kun je nog de volgende vragen stellen:

- Kun jij je voorstellen dat ouders uit religieuze overwegingen niet willen dat hun kind een bloedtransfusie ontvangt? Wat zou je aan die ouders willen vragen?
- Waar zit voor jou de grens van de vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing? Waar zou jij moeite mee hebben?
- Wat betekent gelovig zijn voor mensen zelf? Hoeveel ruimte zouden gelovigen mogen hebben?
- Vind je het belangrijk om rekening te houden met gelovigen? Waar trek je de grens?
- Denk je dat het makkelijk en veilig is om te stoppen met geloven of van geloof te veranderen?

Afsluiting van de les

Vraag de leerlingen:

1. Hebben jullie vandaag iets geleerd? Is er iets waarvan je denkt: daar zou ik vanavond thuis verder over willen praten? Schrijf het kort voor jezelf op.
2. Optie: vraag of leerlingen willen delen wat ze geleerd hebben. Of zorg dat alle leerling een post-it krijgen waarop ze kunnen schrijven wat ze vandaag geleerd hebben, en verzamel alle post-its op het bord of een postervel.

De vrijheid van godsdienst of levensbeschouwing

Vrijheid om te geloven wat je zelf wilt

Verdiepingsopdracht [40 min]

Doel: De werkvorm was tot zover gericht op geloof en het recht op vrijheid van godsdienst of levensbeschouwing. Deze verdiepingsopdracht haakt aan bij eventueel bestaand onbegrip en intolerantie jegens anders-/niet-gelovigen. Om een aanzet te maken tot meer inzicht in het belijden van geloof kan deze opdracht aanvullend worden ingezet. Vandaar kan ook begrip ontstaan over het belang om uitingen van dat geloof te beschermen.

Stap 1.

Kijk met de hele groep naar de afleveringen van het programma 'Ik durf het bijna niet te vragen', waarin christenen (www.npostart.nl/ik-durf-het-bijna-niet-te-vragen/12-03-2019/BV_101391022) en moslima's (www.npostart.nl/ik-durf-het-bijna-niet-te-vragen/08-10-2019/BV_101395000) reageren op hele directe, soms brutale, vragen over hun geloof.

Splits hiervoor de groep in tweeën. Laat de ene helft kijken naar de aflevering over christenen en de andere helft naar de aflevering over moslima's. Geef aan dat je na het bekijken van de aflevering van je leerlingen wilt weten wat zij verrassend vonden om te horen.

Stap 2.

Laat leerlingen vervolgens duo's maken met een leerling die de andere aflevering heeft bekeken en laat ze onderling uitwisselen wat zij verrassend vonden aan hun aflevering. Of doe dat klassikaal.

Zorg dat daarbij ook besproken wordt of ze begrijpen dat en waarom het voor deze mensen belangrijk is om te leven zoals hun geloof het voorschrijft.

Stap 3.

Vraag leerlingen om voor zichzelf een vraag op te schrijven die zij zelf nog aan deze mensen zouden willen stellen.